

شهید سلیمانی، سرمایه اجتماعی فراجناحی انقلاب اسلامی در اعتماد آفرینی جمعی

چکیده: انقلاب اسلامی ایران با آرمان در هم شکستن دو الگوی حاکم کمونیزم و لیبرالیزم و طرح ریزی تمدن استوار بر پایه فرهنگ ناب اسلامی شکل گرفت. از لوازم اصلی تحقق این مطلوب، بهره‌وری حداکثری از سرمایه اجتماعی به عنوان جلوه‌گاه تعهدات و عامل همبستگی جمعی و ائتلاف نهادهای وابسته به قدرت در راستای پاسخگویی هرچه بهتر به مقتضیات و نیازهای کشور در جهان حاضر است. شهید سلیمانی نمود بارز کارگزاران حکومتی است که به سبب عملکرد و دیرینهی مثبت خویش، سرمایه‌های اجتماعی به شمار آمده و جایگاه ویژه‌ای را نزد مردم ایران به دست آورده است. نگاشته‌ی توصیفی تحلیلی حاضر با عنایت به تأکید رهبر معظم انقلاب بر ضرورت پیجویی مکتب شهید سلیمانی و سرمایه‌ی اجتماعی شخصیت فراجناحی و در تراز انقلاب اسلامی ایشان، با واکاوی اسناد برجای مانده و سنجشی میراث ارزشی قرآن و حدیث این مهم را دنبال کرده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که پرهیز از رویکرد جناحی و احساسی و تمرکز حداکثری بر ویژگی‌های شخصیتی فردی و مدیریتی شهید سلیمانی، تأثیر بسیار زیادی بر مانایی، اعتماد آفرینی، هویت بخشی و گسترهی تأثیرگذاری ایشان دارد. از جمله‌ی مهمترین این ویژگی‌ها میتوان به؛ ساده‌زیستی، صداقت و شفافیت، ایثار و شهادت طلبی در حوزه‌ی فردی و ولایت‌مداری و پرهیز از خودکامگی، وحدت‌گرایی و مردم‌داری، و امانت‌داری و حفظ میراث و منابع ملی در حوزه اجتماعی اشاره کرد.

کلیدواژه: سلیمانی، مکتب، سرمایه اجتماعی، فراجناحی، انقلاب اسلامی

1. مقدمه

برنامهریزی فرهنگی در جهت رشد و هویتبخشی به افراد جامعه، در زمرهی مباحثی است که توجّه پشندان عرصهی هدایت و مدیریت مبتنی بر عقل جمعی را به خود معطوف داشته است. (حکیمی، 1380: 1/75-85) امری که متناسب با مبانی و زمینههای فکری جوامع انسانی طرح-ریزی شده و تأثیری شگرف بر حیات فردی، پویایی و رشد اجتماعی دارد. در این میان توجّه و برنامهریزی در راستای استفاده هرچه بهتر از سرمایه-های اجتماعی در زمرهی ضرورتیترین اقدامات حاکمیت مطلوب به شمار میآید. رویکردی که تنها نگاه مصرفی به داشتهها ملی و سرمایههای انسانی نداشته، و در بهرهمندی حداکثری و پاسداشت میراث گرانسنگ خود تلاش مینماید.

از این رو نوشتار حاضر با عنایت به سفارش رهبر معظم انقلاب اسلامی بر ضرورت شناخت مکتب، راه و مدرسهی درسآموز شهید سلیمانی (سخنرانی رهبری، 27/10/98) و ظرفیت شخصیت جامع، فراجناحی و در تراز انقلاب اسلامی ایشان این مهم را دنبال نموده است. شایان ذکر است که با وجود تلاشهای علمی صورت پذیرفته در این مسیر همچون؛ برپایی نشستهای علمی، انتشار مقالات متعدد، پایهگذاری بنیاد حفظ و نشر آثار شهید سپهبد قاسم سلیمانی (مکتب سلیمانی) همچنان ضرورت این امر پابرجای بوده و توجیهگر تلاش پژوهشی حاضر است. مقاله پیش رو با توجّه و بهرهمندی از فعالیتهای پژوهشی صورت پذیرفته تا کنون به دنبال آن است که با تأکید بر سرمایهی اجتماعی شهید شهید، و عدم وابستگی ایشان به جناحهای سیاسی حاکم، به بیان مهمترین ویژگی-های شخصیتی ایشان بپردازد. نمودههای کم نظیر از این نماد انقلاب اسلامی که خود در مکتب اسلام و امام خمینی (ره) پرورش یافت (سخنرانی رهبری، 13/10/98) و توانست با بهرهمندی از روحیهی شجاعت، مقاومت، فداکاری و نوع دوستی، نه تنها به عنوان قهرمان ملت ایران بلکه محبوب انسان دوستان این عالم در فراتر از مرزهای جغرافیایی و سیاسی قرار گیرد. (برگرفته از سخنرانی رهبری، 26/9/99) بر این اساس مقاله-ی پیشرو، در پی پاسخ به پرسشهای زیر است:

1. سرمایهی اجتماعی چیست و چگونه توان بازیابی اعتماد و هم-افزایی جمعی را سبب میشود؟
2. مهمترین ویژگیهای فردی و اجتماعی شهید سلیمانی به عنوان کارگزار مطلوب و مردمی جمهوری اسلامی ایران کدام است؟
3. راهکار پاسداشت و مانایی راه و مکتب سرمایهی انسانی شهید سلیمانی و بهرهی حداکثری از آن در جهت افزایش سرمایه اجتماعی انقلاب اسلامی چیست؟

بر همین اساس این تحقیق که از نوع کیفی و روش مطالعات اسنادی و کتابخانهای است. سعی دارد با جمعآوری، فیشبرداری تحلیل و پردازش

اسناد و مدارک موجود پس از تبیین مفهوم کلیدی سرمایه‌ی اجتماعی و ارتباط آن با شخصیت شهید سلیمانی، به بیان مهمترین ویژگی‌های مردم-پذیری ایشان در عرصه‌ی حیات فردی و اجتماعی و چگونگی نهادینه ساختن آن با هدف شکلگیری هویت جمعی ارزشمدار و زمینه‌ساز شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی خواهیم پرداخت.

2. سرمایه اجتماعی و اعتماد جمعی

انسان، موجودی اجتماعی است که با هم‌نوع خود، انس می‌گیرد و رابطه اجتماعی برقرار می‌نماید. از لوازم اصلی تحقق حکمرانی مطلوب، و بهرهوری حداکثری از سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان جلوه‌گاه تعهدات و ارتباطات اجتماعی، ایجاد همبستگی و ائتلاف میان نهادهای وابسته به قدرت در راستای پاسخگویی هرچه بهتر به مقتضیات و نیازهای جهان حاضر است (Bourdieu, 1997: 51) و استفاده‌ی صحیح و بهینه از استعداد شخصیت‌های کم‌الیافته و مردم‌پذیر از این‌دستمیباشد. سرمایه‌ی اجتماعی¹ یکی از انواع سرمایه‌های بشری مؤثر در بالابردن ضریب موفقیت هموارسازی تحقق اهداف فردی و جمعی است. سرمایه‌ای که در کنار سرمایه‌ی طبیعی، سرمایه‌ی تولید شده و سرمایه‌ی انسانی یکی از چهار جزء ثروت ملی در نظریه‌ی توسعه‌ی پایدار به حساب آمده (شریفیان ثانی، 1380: 9-10) و بدون وجود آن، جامعه در روند دستیابی به موفقیت چهارچالش‌شده و بهرهوری فردی و جمعی آن افت خواهد نمود. (خضری، 1385: 33) در یک تقسیم‌بندی میتوان، عناصر سازنده‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در سه عنصر اصلی اعتماد اجتماعی، هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی جای داد. در این اعتماد جمعی نقش سازنده‌ی آن بر فعالیتهای اجتماعی و احساس تعلق شهروندان، بس مهم و قابل تأمل است. حال آنکه در آن فرد با فرض اطمینان این که دیگران به نحو صحیح و کامل مسئولیتهای خویش را دنبال نموده و حامی‌ی خواهند بود، خطرهای احتمالی را با آغوش باز پذیرا می‌شود. (افسری و علیزاده، 1395: 47) شاخصی مناسب برای ارتباطات مثبت و متقابل که حاصل تعامل مستمر تحت شرایط اجتماعی و اقتصادی در جامعه است. و آثار چشمگیر و ارزشمند استقلال، توانمندسازی فردی و گروهی، تسهیل و تسریع امور جاری و کاهش هزینه‌ها را در پی دارد. (ابوالحسنی، 1392: 72-73) در این میان شخصیت سپهبد شهید سلیمانی، به عنوان کارگزار معتمد و مردم‌در عرصه‌ی تلاشهای داخلی و فرامرزی، نه تنها سرمایه‌ی انسانی بینظیر نظام جمهوری اسلامی به شمار آمده بلکه به سبب برخورداری از ویژگیهای فردی، نظامی و مدیریتی در زمره‌ی

¹. Social Capital

دخایر تمام ناشدنی انقلاب اسلامی و عامل افزایش دهنده سرمایهی اجتماعی نظام اسلامی است.

پرداخت صحیح به ویژگیهای شخصیتی شهید سلیمانی، با پرهیز از در افتادن در نزاعهای درون جناحی، عاملی مهم در نگاهداشت این عنصر تمام نشدنی برای انقلاب اسلامی است. چه عدم موفقیت در ترسیم مکتب پرورش دهنده ایشان و رویکرد کوتاه مدت احساسی و مصادره‌ی به مطلوب این الگوی مکتب اسلام، ماندگاری و تأثیر بلند مدت سیره ایشان را با خطر فراموشی و به حاشیه رفتن مواجه خواهد ساخت. امری که کم و بیش دربارهی دیگر شخصیت‌های ارزشی میداندار در تاریخ انقلاب اسلامی رخ داده و خطری بزرگ در مسیر تحقق گام دوم انقلاب اسلامی و وصول به تمدن نوین اسلامی به شمار می‌آید. از این رو تلاش محقق در ادامهی این پژوهش بر آن است که پس از تفکیک ویژگیهای فردی و اجتماعی سپهید شهید، با ارائهی تصویری نوین از خصائص ایشان، راه و مدرسهی تربیتی وی را بیش از پیش نمایان سازد. مکتبی پر رهرو، و مستند به مضامین عالی کلام وحی و گفتار ائمه اطهار (ع) که هیچگاه غبار تکرار و مرور زمان بر آن نخواهد نشست و زنده و حیات بخش خواهد بود.

3. ویژگیهای شخصیتی شهید سلیمانی

یکی از مهمترین عوامل مؤثر در میزان سرمایهی اجتماعی نظامهای سیاسی و حکومتی، چگونگی و میزان عملکرد سیاسی و شیوهی زندگی فردی و اجتماعی مسئولان و کارگزاران منسوب به حکومت است. شهید سلیمانی در زمرهی کارگزاران شناخته شده و تأثیرگذار نظام جمهوری اسلامی است که به سبب برخورداری از دیرینهی شایستگیهای فردی و مدیریتی، دارای جایگاه ویژه‌ای نزد ملت ایران است. آنطور که تشییع بی-بدیل پیکر ایشان در زمستان سال 1398 در ایران اسلامی در شهرهای تهران، مشهد و کرمان و برگزاری مراسم یادبود مردمنهاد وی پس از دو سال از شهادت ایشان، خود شاهد این مدعی است. امری که نمیتوان آن را تنها یک مسئله حاکمیتی تلقی نمود. چه به فرمودهی خداوند متعال آنان که صبغه و رنگ الهی بر ایشان نهاده شود و مشمول نگارگری حق تعالی گردند، ماندگار خواهند بود (بقره 138) و این ارادهی الهی جز در سایهسار مجاهدت، ایمان و عمل صالح به وقوع نخواهد پیوست. (مریم 96) از این رو با هدف تدقیق ویژگیهای شخصیتی سپهید شهید، این نوشتار در ادامه، نخست به بیان مهمترین ویژگیهای فردی و سپس بارزترین ویژگیهای اجتماعی و مدیریتی زمینهساز ماندگاری ایشان خواهد پرداخت. شایان ذکر است که اوصاف و ویژگیهای مطرح شده سهگانه در دو بخش فردی و اجتماعی در این نگاشته به مثابه نمایی ازیم است که به منظور پرهیز از تطویل کلام به اختصار درآمده است.

3.1. ویژگی‌های فردی اعتماد آفرین در شخصیت شهید سلیمانی

درنگی بر حیات فردی سپهبد شهید، نشان از شاخصها و ظرفیتهای ارزشمندی دارد که تحلیل و بیان آنها میتواند، جایگاه این سرمایه‌ی انسانی را در پیشگاه ملت ایران حفظ نموده و در بالا رفتن سرمایه‌ی اجتماعی جمهوری اسلامی ایران مؤثر واقع شود.

3.1.1. ساده زیستی شهید به سنجهی اسناد و ثقلین

ساده‌زیستی و پرهیز از دنیا طلبی و زندگی اشرافی از مهمترین ویژگی‌های شهید سلیمانی است. ایشان در عین توانگری و امکان بهره‌گیری از امتیازات شغلی و کارگزاری در جهت میل به زندگی مرفه مشروع، زندگی ساده و حیات با حداقل امکانات را پذیرفت. (جاوید، 1398: 3). مفهوم ساده‌زیستی با مفاهیمی همچون زهد، قناعت و بی‌رغبتی، ارتباط تنگاتنگی دارد. اگر صفت زهد را مربوط به حیطة‌ی گرایش‌های قلبی انسان به دنیا و مادیات بدانیم، ساده‌زیستی، ناظر به زندگی فردی و اجتماعی است و لذا تجمل‌گرایی که حاکی از دل‌بستگی به دنیاست با زهد و ساده‌زیستی در تضاد خواهد بود. (مطهری، 1375: 214) هرچند در طول تاریخ اندیشه اسلامی گاه تعابیر نادرست و انحرافی رهن این مفهوم گراسنگ اسلامی بوده و ساده‌زیستی را دستمایه‌ی ترویج فقر، زهدفروشی صوفیانه، ساده‌زیستی ریاکارانه، ژولیدگی و شلختگی کرده است. اما تفسیر صحیح از این کلیدواژه در روایات اسلامی عاملی مهم در تغییر نگرش به زندگی در میان افراد جامعه است. (مکارم شیرازی، 1371: 6/148؛ کلینی، 1403: 6/439) ساده‌زیستی برای تمام افراد جامعه ارزش محسوب می‌شود، اما برای مسئولان و مدیران جامعه، یک ضرورت است. ساده‌زیستی مسئولان، موجب ترویج فرهنگ معنویت در بین مردم و بازداشتن ایشان از در افتادن در دام حرص و طمع میشود؛ چه مردم، مسئولان فرادست خویش را الگوی رفتاری خود قرار می‌دهند و هر رفتاری که از حاکمان سرزند، آن را سرمشق خود می‌گیرند. بویژه آن هنگام که مسئول متناسب به دین بوده و رفتار وی در نگاه مردم، رنگ دینی نیز به خود می‌گیرد. آراستگی به سادگی مسئولان و زمامداران در حاکمیت اسلامی، شاخص ارزشی است که اقبال مردمی و در انجام، بالا رفتن سطح اعتماد جمعی، احساس مسئولیت، همدلی و فداکاری را به دنبال خواهد داشت. (امام خمینی، 1378: 20/342) و از سوی دیگر با جلب محبت مردم و همدردی با محرومان (الرضی، 1414: نامه‌ی 45) و از میان بردن تعلقات مادی و افزایش پایداری و شجاعت در دفاع از حق در مقابل باطل، منشأ خدمات بزرگ و بینظیر به ملت خواهد شد. (امام خمینی، 1378: 19/11)

3.1.2. صداقت شهید به سنجهی اسناد و ثقلین

گذشته از جایگاه صداقت و راستگویی در ساحت اخلاق فردی، در عرصه حکمرانی، صداقت را از لوازم مشروعیت حکومت دانسته‌اند که هر چه حکمرانان بیشتر به آن پایبند باشند، از شکاف میان دولت و ملت کاسته می‌شود. صداقت حاکمان در مقابل مردم سبب می‌شود اعتماد به حکومت که سرمایه‌ای اجتماعی است، بالا رود. در این صورت جامعه وحدت پیدا می‌کند و این وحدت سبب مشارکت مردم می‌شود؛ مردمی که به حکمرانان اعتماد نداشته باشند، احساس آزادی نکرده، مشارکتشان کم می‌شود و کم‌کم پایه‌های حکومت متزلزل می‌شود. بدین ترتیب، صداقت تنها یک فضیلت اخلاقی فردی نیست؛ بلکه ارزشی اجتماعی و سیاسی است و جلوه‌های گوناگونی دارد. سیاستمدار صادق، خود را آنگونه که هست به مردم مینماید و خودش و قابلیت‌های خود را نیک می‌شناسد و از آنها بدرستی بهره‌برداری میکند. (اسلامی، 1393: 239 - 245) گنجینه روایات اسلامی نیز افزون بر تحسین راستگویی در ساحت فردی، همواره بر صداقت و شفافیت حاکمان تأکید کرده و تنها مورد استثنای آن را حفظ اسرار نظامی و جنگی در مواجهه با دشمنان دانسته‌اند. (الرضی، 1414: نامه 53) در مکتب امام خمینی (ره) که آئینه دار ثقلین و پرورش دهنده شهید سلیمانیست، صداقت ارزشی است که قابل معاوضه و معامله با هیچ چیز نیست. از نظر امام، اعتراف به اشتباه، نه تنها نقص به‌شمار نمی‌رود؛ بلکه یک ارزش است و جلوه‌ای از صداقت سیاستمدار نسبت به خودش و در رابطه با دیگران به حساب می‌آید. (امام خمینی، 1378: 14/92؛ 18/241)

شهید سلیمانی به عنوان دست‌پرده مکتب اسلام، نمود عینی صداقت و شفافیت است. ایشان هیچگاه، از راه آشکار راستی خارج نگشت و هدف را توجیه کننده اسباب ننمود و به گاه و بجا بر تعهد خویش استوار بود. مصداق بارز صداقت ایشان، تحقق وعده‌ی نابودی داعش است. (دولتی، 1398: 5) وعده‌ای که در پس از شهادت مسحن حجی از سوی ایشان ایراد گشت و در موعد خویش جامه‌ی عمل پوشید. (خبرگزاری بسیج، 16/10/1398)

3.1.3. ایثار و شهادت‌طلبی شهید به سنجهی اسناد و ثقلین

نگاهی گذرا به زندگی پربرکت شهید سلیمانی نشانگر روحیه فداکاری، از خودگذشتگی و شهادت‌طلبی ایشان است. موجی بیقرار که هیچ گاه در بستر دریای پرتلاطم روزگار نیارامید بلکه همواره ساحل‌نشینان امیدوار را بنیاز نمود و امنیت و آرامش را برای ایشان به ارمغان آورد. بیشک افراد

یک جامعه در پیشگاه پروردگار در یک سطح نبوده و در درجات متفاوت و متعددی قرار دارند و گاهی این درجات موجب برخورداری از امتیازاتی می-شود. (نساء 95؛ هود 115) مقوله ایثار اجتماعی، نوع دوستی و خدمت-رسانی به مردم از اجزای جداناپذیر مبانی نظری قرآن بنیان انقلاب اسلامی است. مفهومی بنیادین و نسیمی روحبخش که نه تنها در سیر و سلوک عرفانی به عنوان یکی از راههای نیل به کمال و کسب منزلت در ساحت ربوبی دانسته شده بلکه در اصول و مبانی سیاسی حکومتداری اسلامی جای دارد. (سخنرانی رهبری در دیدار با شرکتکنندگان در نهمین همایش ملی نخبگان فردا، 22/7/1394) آیات متعددی از قرآن کریم و روایات فراوانی از ائمه هدی (ع) درباره اهمیت ایثار و شهادتطلبی وجود دارد که بپیردید در کنار آثار و برکات فراوان این فرهنگ در طول حیات مسلمانان و جوامع اسلامی، کاهش هزینهی مناسبات اجتماعی و تسهیل کنشهای اجتماعی هدفمند نیز از نتایج این فرهنگ در جامعه است. (محمدی ریشهری، 1389: 1/17-35) فرهنگ ایثارگری و شهادتطلبی به عنوان یکی از مؤلفههای سرمایهی اجتماعی، خود نیز متشکل از مؤلفههای فداکاری، اخلاص، گذشت، تقوا، عزتطلبی، آزادیخواهی، عدالتخواهی، زمان-شناسی، مقاومت و سختکوشی است (غفاری هاشجین، 1392: 100-105) که شناخت دقیق هریک از مؤلفههای یاد شده، مسیر حرکت در این راه هموارتر و پرهرو خواهد نمود.

3.2. ویژگیهای مدیریتی اعتماد آفرین در شخصیت شهید سلیمانی

تأمل بر زندگی سیاسی و شیوهی مدیریتی سپهبد شهید و تحلیل مضمون گفتارها و سخنرانیهای ایشان، در کنار اسناد و مدارک برجای مانده از حیات اجتماعی وی، با هدف ارائهی تحلیل متمرکز و غنی از دادههای پراکنده و متنوع در این عرصه، جایگاه این سرمایهی انسانی را در پیشگاه ملت ایران حفظ نموده و در بالا رفتن سطح اعتماد و انگیزهی ملی در نظام جمهوری اسلامی ایران مؤثر واقع خواهد شد.

3.2.1. وحدتگرایی و مردممداری شهید به سنجهی اسناد و ثقلین

وحدت اجتماعی و رهایی از تفرقه، از مهمترین ایدهها و آرمانهای انسانی است، که تعالیم آسمانی اسلام نیز از بدو ظهور بدان توجه نموده است. مطلوبی که رهاورد امنیت، آرامش استحکام قدرت نظام حاکمیتی و رشد و پیشرفت را در پی خواهد داشت. (طباطبائی، 1374: 3/547؛ مکارم شیرازی، 1371: 24/65) عنصری اعتماد آفرین، که با بالا بردن

سطح سرمایه‌ی اجتماعی حکومت و شخصیت بخشی به فرد فرد ملت، همکاری و دغدغه‌ی اجتماعی مردم در جهت همکاری با مسئولان برای حل مسائل و مشکلات جامعه را افزایش می‌دهد. (امام خمینی، 1378: 8/308) قرآن کریم در جهت ایجاد وحدت و برپایی جامعه‌های متحد تنها بیان سفارش محور نداشته است. بلکه نظام احکام و تقنینی خود را در مواضعی همچون؛ جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، نماز جمعه و حج آن- چنان سامان داده که جز در سایه‌سار جمعگرایی مبتنی بر اتحاد محقق نخواهد شد. امری که در احکام فردی نیز سایه گسترده آن طور که بر حالت جمعی و متحد الشکل عبادات فردی مانند نماز نیز تأکید بسیار شده است. (جوادی آملی، 1389: 215، جامعه در قرآن، قم، اسراء) همچنین معجزه‌ی خاتم در راستای تبلور وحدت مردمی و برقراری یگانگی و حفظ آن، راهکارهای گوناگونی پیشبینی نموده است. راهکارهایی که بخشی جنبه‌ی پیشگیرانه از تفرقه داشته و بخشی دیگر به درمان آن ناظر است. توجه به نقاط مشترک (حج، 5؛ حجرات، 13؛ آل عمران، 64)، چنگ زدن به ریسمان الهی (آل عمران، 103)، استعانت از سنت نبوی (نساء، 59)، مراجعه‌ی به آموزه‌های زندگی آفرین اهل بیت (ع) (نساء، 83)، امر به معروف و نهی از منکر (آل عمران، 104) در شمار مهمترین آنهاست. درنگی بر حیات اجتماعی سردار رشید اسلام، شهید سلیمانی، نمود عینی این آرمان قرآنی است. مجاهدی که با روحیه فداکاری و انساندوستی بینظیرش و با پیروی از رهنمودهای وحدآفرین قرآن کریم، در میدان درونی خود را در گروی هیچ جناح و حزبی جای نداد و تنها مردم و مسئله رفع نیازها ایشان را دنبال نمود. در نگاه او مردم از احترام ویژه‌ی برخوردار بودند و به آنان باور داشت. (مهروان فر، 1398: 251-252) بخشی از سخنرانی ایشان، که نشان از چنین منش پدلسوزانه و جذب حداکثری دارد، این چنین است:

«اینکه در جامعه مدام بگویم او بیحجاب و این باحجاب است یا این اصلاح طلب و آن اصول گراست، پس چه کسی میماند؟ چه کسی را میخواهید حفظ کنید؟ آقا همه این ها، مردم ما هستند. آیا همهی بچه‌های شما متدیناند؟ همه نماز شب خوان هستند؟ آیا هم مثل هم هستند؟ نه؛ هرکسی ادعا بکند، همه یکی هستند، اشتباه میکند. خب، پدر خانواده در این جور مواقع چه کار میکند؟ پدر، همهی اینها را جذب میکند، یکی را با محبت و یکی را با تشر؛ به نوعی همه را داخل خانواده جذب میکند و حرمت خانواده را حفظ می کند. جامعه‌ی ما، خانواده ماست». (مهروان فر، 1388: 317)

در ساحت برونمرزی نیز با وجود عشق و ارادت ویژه به ساحت آل الله (ع) بر طبل تفرقه‌ی مذهبی نکوبید. بلکه با ایجاد جبهه‌ی مشترک شیعه و سنی در برابر دشمن تکفیری، آرزوی دیرینه تقریب مذاهب دانشمندان

مذهب و اولیای دین را محقق ساخت و توانست قدرت وحدت اسلامی را نمایان ساخته و اقتدار جبههی مشترک مقاومت اسلامی را بر جبههی نفاق و استعمار آشکار سازد.

3.2.2. امانتداری و حفظ میراث و منابع ملی شهید به سنجهی اسناد و ثقلین

از دیگر ویژگیهای ارزشمند شهید سلیمانی که نقش مؤثری بر افزایش سطح اعتماد اجتماعی مردم دارد، دغدغه و تلاش در جهت حفظ منافع ملی است. (جاوید، 1398: 3) مفهومی مبتنی بر باور امانت داری و شکلگرفته بر ارزشگذاری قرآنی (توبه، 41؛ آل عمران، 110؛ انفال، 60) که در برهه‌های گوناگون زندگی شهید از دوران جنگ تحمیلی تا نبرد علیه جریانهای تکفیری با محوریت داعش، به منصفی ظهور رسید. آنچنان که در فرجام زندگی پرتیر ایشان نیز با شهادت قرین گشت و به عنوان سرمایه و ظرفیتی بینظیر برای ایشان و نظام اسلامی به یادگار باقی ماند. وی با تسری عنوان بیت المال از اموال مادی به مسئولیت حاکمیتی خویش و عبور از جهاد با مال به جهاد با جان، گویی رنگ و بویی تازه به برداشتهای سطحی و محتاطانه در گذار زمان بخشید. او به حساسیت خود و هم‌زمانش به اموال عمومی و نگرانی نگاهیانی از آن افتخار میکرد. آن‌گونه در سخنرانی خود که در آن به بیان اوصاف شهید مغفوری پرداخته است در فرازی این چنین سخن رانده است:

«ما افتخار میکنیم به مغفوری که وقتی همسرش میخواست وضع حمل بکند برای رساندن خود به بیمارستان، به خاطر حفظ بیت المال، از موتورسیکلت سپاه استفاده نکرد.» (مهروان فر، 1388: 159)

3.2.3. ولایتمداری و پرهیز از خودکامگی شهید به سنجهی اسناد و ثقلین

ولایت از ارکان اصلی و آموزههای اساسی دین مبین اسلام و به تعبیر دقیقتر، اصلیتین و اساسیتین آموزهی آن است. (خارستانی، 1393: 85) نقطهی اوج اندیشه و مکتب شهید سلیمانی را میبایست در باور به همبستگی دین و سیاست و ولایتمداری تمام ایشان دانست. بزنگاهی که در طول تاریخ حاکمیت اسلامی و یا گذشت بیش از چهار دهه از انقلاب اسلامی بسیاری از مدعیان را آزمود. آرمایشگاهی که کم مردانی همچون سپهید شهید از آن پیروز بیرون آمدند و دچار شیفتگی قدرت و خودکامگی نگشتند. شهید سلیمانی در عین محبوبیت ملی، فرامذهبی و فرامرزی، همواره خود را سرباز نظام اسلامی و مقام عظمای ولایت میدانست.

باوری که دستمایه توان هجرت او از تمام دلبستگیهای مادی و دنیوی و اوج از قفس دنیا و رهایی جاودان گشت. هجرتی که خود این چنین توصیف کرده است:

«پایهی اصلی که همهی شهیدان ما طی کردند و به این جایگاه رسیدند و یکی از مقامات مهم رسیدن به جایگاه شهادت است، مقام هجرت است. اولین پایهی رسیدن به مقام شهید و شهادت، مسئلهی هجرت است. هجرت از خود، هجرت از مقامات خود، هجرت از مال خود، هجرت از مکان خود، هجرت از دل بستگیهای خود، هجرت از زیباییهای خود. شهدا این هجرت را در همه ابعادش به حد کمال انجام دادند.» (مهروان فر، 1388: 117)

شهید سلیمانی در نامه‌ای که در سال 1396 با هدف اعلام پایان داعش خطاب به رهبری نگاشت، با کاربست تعابیر زیر، اوج تسلیم و ولایتمداریش را ترسیم کرد:

«حقیر به عنوان سرباز مکلف شده از جانب حضرت عالی در این میدان، با اتمام عملیات آزادسازی ابوکمال آخرین قلعه داعش با پایین کشیدن پرچم این گروه آمریکایی صهیونیستی و برافراشتن پرچم سوریه، پایان سیطره این شجره خبیثه ملعونه را اعلام میکنم.» (نامه شهید سلیمانی به رهبری، 30/8/1396)

وی در وصیتنامه الهی سیاسی خود نیز بارها بر مسئله پیروی از ولایت فقیه و راه امام خمینی (ره) و رهبر معظم انقلاب (حفظه الله) تأکید داشت که گزیده‌های از آن خود روشترین شاهد بر ولایتمداری تام شهید است:

«خمینی بزرگ و پاک ما، ولایت فقیه را تنها نسخه نجاتبخش این امت قرار داد. (چه شیعه و چه سنی) به دور از هر گونه اختلاف، برای نجات اسلام خیمه ولایت را رها نکنید ... والله والله والله این خیمه (ولایت) اگر آسیب دید، بیت الله الحرام و مدینه حرم رسول الله و نجف، کربلا، کاظمین، سامرا و مشهد باقی نمیماند؛ قرآن آسیب میبیند. ... خواهران و برادران مجاهد! ... عنایت کنید: جمهوری اسلامی، مرکز اسلام و تشیع است. امروز قرارگاه حسین بن علی، ایران است. بدانید جمهوری اسلامی حرم است و این حرم اگر ماند، دیگر حرما میمانند. ... خدایا تو را سپاس که مرا در زمانی اجازه ظهور و بروز دادی که عبد صالحت خمینی کبیر را درک کنم و سرباز رکاب او باشم. ... خداوندا تو را شکر میگویم که پس از عبد صالحت خمینی کبیر، مرا در مسیر عبد صالح دیگری ... یعنی (خامنهای عزیز) که جانم فدای جان او باد قرار دادی.» (گزیده‌های از وصیتنامه شهید سلیمانی)

4. نتیجه‌گیری

دین مبین اسلام برخلاف مکاتب نظری بشری، آیینی عملی است و اصول اعتقادی و رفتاری آن هم زیربنای تفکری صحیح است که بازده آن میبایست در عرصهی زندگی دین‌آوران، حکمرانی خوب و افزایش سرمایه‌ی اجتماعی هویدا و آشکار باشد. چراکه باور سطحی، ظاهری و فاقد هرگونه برونداد فردی و اجتماعی، نه بهروزی دنیا را به بار می‌آورد و نه رستگاری در آخرت را به ارمغان خواهد آورد. شهید سلیمانی و نگاه مکتبی و ارزشی ایشان خود منبعث از این باور است. نگاشته‌ی پیش رو که جهت تبیین جایگاه مکتب شهید سلیمانی و سرمایه‌ی انسانی وجود ایشان – در راستای افزایش سرمایه اجتماعی انقلاب اسلامی و با هدف اعتماد آفرینی جمعی – نگاشته شده بر آن است رویکرد هدفمند و ساختارشناسانه به مدرسهی تربیتی سپهد شهید، راز ماندگاری و مانایی مکتب شهید خواهد بود. چه تعامل احساسی صرف، گرچه امری برآمده از جوششهای درونی و عواطف پاک انسانی است. اما ضمانت دوام و استمرار راه ایشان را در پی نخواهد داشت. از این رو بر دانشجویان حوزه‌ی اندیشه اسلامی و سیاست-گذاران انقلاب است که دست از تلاش برنداشته و زمینه هرچه پیشتر ترویج و استحکام مکتب حیات آفرین شهید سلیمانی را فراهم آورند. مکتبی که از یکسو به سبب برخورداری از ویژگیهای والای انسانی و وحی بنیان، شعار شایسته‌ی «من یکی سلیمانیم» را محقق می‌سازد و از سوی دیگر با عنایت به مردمی بودن شخصیت شهید، توان بالابردن مشارکت عمومی در میدانداري انقلاب اسلامی در عرصهی داخلی و بین‌المللی را خواهد داشت. در پایان شایان ذکر است که در این نوشتار تنها بخشی کوچک از ظرفیتهای این مکتب بیکران ترسیم شده و راه تحقیق و قلم زدن بس فراخ است. راهی که افزون بر هدف ارزشمند بصیرت‌افزایی و توان-افزایی سرمایه‌ی اجتماعی در نظام اسلامی ایران، الگویی تمام به عنوان شاخص انتخاب و انتصاب کارگزاران در تراز انقلاب اسلامی را فراهم خواهد آورد.

منابع

1. قرآن کریم
2. ابوالحسنی، سید رحیم. (1392ش). کارکردهای سیاسی سرمایه اجتماعی؛ سرمایه اجتماعی و سیاست، فصلنامه سیاست جهانی، س2، ش4، زمستان، 69-87.
3. اسلامی، سید حسن. (1393ش). امام، اخلاق، سیاست، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
4. افسری، علی، علیزاده، امیر خادم. (1395ش). تأثیر آموزه های اعتقادی و اخلاقی اسلام بر سرمایه اجتماعی مسلمانان جهان (با تأکید بر شاخص اعتماد تعمیم یافته)، فصلنامه پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی، س6، ش29، تابستان، 45-58.
5. جاوید، علی. (1398ش). الگوی تفکر راهبردی مدیران جهادی بر اساس وصیتنامه الهی سیاسی شهید قاسم سلیمانی، نشریه علمی مدیریت اسلامی، سال 28، ش4، زمستان، 93-111.
6. جوادی آملی، عبد الله. (1389ش). جامعه در قرآن (تفسیر موضوعی قرآن کریم). قم: اسراء.
7. حکیمی، محمد رضا، حکیمی، محمد، حکیمی، علی. (1380ش). الحیة. ترجمه احمد آرام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
8. خارستانی، اسماعیل، سیفی، فاطمه. (1393). جایگاه ولایتپذیری و ولایت مداری در اسلام و عوامل مؤثر بر تحکیم آن، سراج مبین، ش17، 85-106.
9. خامنه‌ای، سید علی. (1394-1399ش). مجموعه سخنرانیها، پایگاه رسمی مقام معظم رهبری (زید عزه)، KHAMENEI.IR.
10. خضری، محمد. (1385ش). دولت و سرمایه اجتماعی، فصلنامه مطالعات راهبردی، س9، ش31، بهار، 31-51.
11. خمینی، روح الله. (1378ش). صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
12. دولتی، سمیه. (1398ش). صداقت و روحیه جهادی شاخصه های یک نیروی انقلابی، تهران: کیهان.
13. الرضی، محمد بن حسین. (1414ق). نهج البلاغه. تصحیح صبحی صالح، قم: هجرت.

14. سلیمانی، قاسم. (1398ش). وصیت نامه الهی سیاسی شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی.
15. _____ (1396ش). نامه سرلشکر قاسم سلیمانی به رهبر انقلاب درباره پایان سیطره داعش.
16. شریفیان ثانی، مریم. (1380ش). سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، فصلنامه رفاه اجتماعی، س1، ش2، زمستان، 18-5.
17. طباطبائی، سید محمد حسین. (1374ش). المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
18. غفاری هاشجین، زاهد، دژگیر، مریم. (1392). نقش ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری، فصلنامه پژوهشهای انقلاب اسلامی، سال دوم، ش5، 99-124.
19. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق. (1407ق). الکافی. تهران: دارالکتب الإسلامية.
20. محمدی ریشهری، محمد. (1389ش). میزان الحکمة. قم: دارالحديث.
21. مطهری، مرتضی. (1375ش). سیری در نهج البلاغه. تهران: صدرا.
22. مکارم شیرازی، ناصر. (1371ش). تفسیر نمونه، قم: دارالکتب الاسلامیه.
23. مهروان فر، ابوذر. (1398ش). برادر قاسم: سیری در اندیشهی حاج قاسم، قم: انتشارات مهر امیرالمؤمنین (ع).